

LINGUISTIC STUDIES.МОВОЗНАВСТВО

УДК – 811.161.2 367.32

<https://doi.org/10.31548/philolog2019.03.006>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕХІДНИХ МД-СТРУКТУР

ІЗ З'ЯСУВАЛЬНИМИ ВІДНОШЕННЯМИ

В. Д. ШИНКАРУК, доктор філологічних наук, професор,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: vashyn2010@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0001-8589-4995>

Анотація. У статті обґрунтовано модусно-диктумні з'ясувальні відношення у реченнєвих структурах, що будуються на основі опорних дієслів у модусній частині із значенням мовлення, думки, почуття, сприймання, оцінки, буття, які вимагають обов'язкового семантичного з'ясування диктумною частиною та проаналізовано особливості перехідних модусно-диктумних структур (МД-структур), тобто тих, у яких на основі з'ясувальне відношення накладається ще з'ясувально-причинний або з'ясувально-умовний тип відношень між модусною і диктумною частиною речення.

Ключові слова: диктум, модус, модусно-диктумні структури (МД-структури), М-частина речення, Д-частина речення, модусно-диктумні відношення, з'ясувальні відношення.

Актуальність дослідження.

Синтаксичні одиниці перебувають у взаємних співвідношеннях на формально-граматичному, семантичному та комунікативному рівнях і входження до того чи того ряду формально-семантичних співвідношень є однією з мовних характеристик конструкції і фіксується її граматичним описом, тому встановлення та опис мовних зразків синтаксичних одиниць у їх системних взаємозв'язках становить актуальність дослідження синтаксису. Всебічне обґрунтування функціональних особливостей синтаксичних одиниць у мовному плані засвідчує зрілість синтаксичної теорії і її спрямованість на пояснення найсклад-

ніших синтаксичних явищ. Високий рівень абстрагування мовної сфери не ігнорує показників сфери мовлення, а навпаки, уможливорює глибоке пояснення всіх мовленнєвих модифікацій синтаксичних одиниць.

Проблема модусу і диктуму в структурі речення безпосередньо пов'язана із становленням семантико-синтаксичної системи, з її національною специфікою, оскільки в кожній мові встановлюються певні, характерні для неї відповідності між категоріями думки і граматичними категоріями. Актуальність теми наукової статті полягає ще й у тому, що вона відображає один з аспектів системного аналізу синтаксичних одиниць з боку їх

© В. Д. Шинкарук

структури та семантики.

Аналіз досліджень і публікацій.

Останнім часом в українському мовознавстві проведено аналіз семантико-синтаксичної природи синтаксичних одиниць І. Р. Вихованцем, Н. Л. Іваницькою, К. Г. Городенською, О. К. Безпояско, А. П. Загнітком, М. Я. Плющ, М. М. Телеки, В. Д. Шинкаруком та ін., що враховує функціонально-комунікативні характеристики мовних засобів, а також референційно-денотативна концепція семантики речення, представлена в працях Т. П. Ломтева, В. Г. Гака, О. В. Падучевої, Н. Д. Арутюнової, В. І. Кононенка, М. І. Личук, С. В. Харченко та ін. зумовили потребу по-новому висвітлити і проблему змістової організації речення, співвідношення в ній диктуму і модусу.

У працях мовознавців В. Г. Гака, В. С. Храковського, Г. Г. Сильницького, Т. Б. Алісової, Т. О. Колосової проаналізовано референційний підхід до вивчення модусу і диктуму, що полягає в з'ясуванні закономірностей відображення дійсності в семантиці речення, у витлумаченні семантики речення за співвідношенням з різними референтами, з погляду репрезентативної функції мови.

Останнім часом концепцію референційної семантики розробляють І. Р. Вихованець, Й. Ф. Андерш, К. Г. Городенська, В. М. Брицин, В. І. Кононенко, В. Д. Шинкарук та ін., що полягає в з'ясуванні закономірностей відображення дійсності в семантиці речення, у витлумаченні семантики речення за співвідношенням з різними референтами, з погляду репрезентативної функції мови.

Мета дослідження –

проаналізувати особливості перехідних модусно-диктумних структур (МД-структур) із з'ясувальними-причинними та

з'ясувальними-умовними відношеннями між модусною і диктумною частинами речення.

Результати. Поняття семантичної структури речення ґрунтується на ідеї вияву його змістового боку, тобто змісту в певному абстрагуванні від його зовнішнього оформлення. До найскладніших питань сучасної синтаксичної теорії, за словами А. П. Грищенка, належить проблема "взаємодії формально-граматичних і семантичних показників у реченні" [12, с.14].

Розглядаючи особливості інтерпретації семантичної структури речення послідовниками і прихильниками денотативного погляду [7, 10, 11], Й.Ф.Андерш наголошує, що "трактування семантичної структури речення тільки з опорою на структуру ситуації може призвести до того, що реченню буде приписана семантична структура, якої воно насправді не має. Наприклад, якщо вважати, що семантичні структури таких речень, як *Він говорив про неї багато поганих слів* і *Він обговорив її ізоморфно* відображають структуру ситуації, то це означає приписати їм однаковий статус: агенса - дія - пацієнта - зміст. Разом із тим у семантичній структурі другого речення відсутній учасник процесу зміст, оскільки предикат обговорювати не відкриває для нього відповідної функціональної позиції. Цей приклад ще раз підтверджує, що структурні особливості мови, зокрема лексико-граматична природа дієслова, вжитого у функції предиката, відіграють вирішальну роль при конструюванні семантичної структури речення" [1, с.13]. Це дало змогу Й.Ф.Андершу прийти до висновку, що між різними рівнями репрезентації об'єктивного змісту речення наявні ієрархічні відношення: денотативний виступає ґрунтом для логіко-семантичного, а на

© В. Д. Шинкарук

останньому у свою чергу ґрунтується мовно-семантичний. У його межах і встановлюється семантична структура речення в тісному зв'язку з власною формально-синтаксичною організацією.

Модус і диктум насамперед компоненти семантичної структури речення, елементи його змісту. Саме розрізнення двох типів інформації, закладеної у реченні, зумовлює відсутність опозиції між модусом і диктумом (неопозитивні відмінності у структурі мовних категорій [8]). Вони мають принципово різну структуру значення, по-різному організовані.

Модус, за визначенням Ш.Баллі, має двояку природу: з одного боку, він визначається як психічний акт, тобто не залежить від диктуму, абсолютний, з іншого боку, характеризується як операція з диктумом, тобто визначається через диктум, відносно нього [4]. У більшості робіт, пов'язаних з дослідженням модусу, розвинуто положення про його відносність, про його залежний характер.

Модусно-диктумна співвіднесеність (далі – МД-співвіднесеність) – це відношення між елементами семантичної моделі, один із яких знаходиться в М-частині, а інший в Д-частині речення, у якому і диктум, і модус виражені предикативно або лексично, тобто відповідними мовними вираженнями. Класичним прикладом МД-співвіднесеності може слугувати напр., речення: *Вона обіцяла мені, що [вона] виспить перед іспитом*. Саме такі конструкції здебільшого потрапляють у поле зору дослідників анафори. Однак з'ясувальне складне речення далеко не вичерпує список конструкцій, у яких може реалізуватися МД-співвіднесеність.

Речення позначає подію актуально, у мовленні слово позначає

клас однотипних подій і позначає його віртуально (протиставлення віртуального/актуального введене Е.Бенвеністом [6]), тобто потенційно, і ця потенція повинна реалізуватися у реченні.

Ю. Д. Апресян розрізняє особисту сферу мовця і особисту сферу героя. На його думку, особисту сферу мовця утворюють "сам мовець і всі, що йому близькі фізично, морально, емоційно або інтелектуально, усе, що знаходиться в момент висловлення в його свідомості" [2, с. 28].

Для різного ступеня експліцитності модусу і диктуму в українській мові існують різні синтаксичні структури, які об'єднуюмо під загальною назвою модусно-диктумна структура (далі – МД-структура).

У ролі вихідної структури, або, за Ш.Баллі, експліцитного речення, виступає з'ясувальне складнопідрядне речення зі сполучником *що*. Усі інші конструкції – результат редукції модусу або диктуму. Редукція диктуму пов'язана з переходом з предикативної одиниці (далі – ПО) в залежний іменник і навіть з усуненням іменування події, коли диктум редукується до імені актанта, пор., напр.: *Мені треба в Париж*. Редукція модусу пов'язана з великою кількістю можливостей: головна ПО - вставна ПО - вставне слово - зв'язка - граматична категорія - жест [4].

Досліджуючи конкретний мовний матеріал, одні мовознавці зосереджують увагу на структурі модусної або диктумної частини, інші орієнтуються лише на засоби зв'язку модусної або диктумної частин. Ми враховуємо зміст усієї реченнєвої структури. Проте в основу визначення семантики досліджуваних складних речень для створення структурно-семантичної класифікації в межах кожного типу

кладаємо відношення між модусом і диктумом, оскільки саме вони є визначальними в реалізації змістових відношень. Г. О. Золотова справедливо вважає головну частину основним виразником комунікативного призначення складнопідрядного речення в цілому, тому що предикативність підрядної частини в такому реченні нейтралізується, приглушується предикативністю головної частини [14, с.322]. На організаційну роль головної частини в структурі складнопідрядного речення звертає увагу дослідник С. Г. Ільєнко [15, с.7].

Модусно-диктумні відношення в реченнєвій структурі стосуються суто її мовленнєвого вияву, оскільки модальні компоненти постають спеціалізованими носіями окремих суб'єктивних значень речення. Такі компоненти посилюють тенденції внутрішньореченнєвого аналітизму, активізуючи відцентрові внутрішньореченнєві синтаксичні зв'язки. Тому подібного типу модусно-диктумні відношення слід розглядати в аспекті комунікативного статусу реченнєвих одиниць та їхніх окремих компонентів. Ці відношення ґрунтують або за аналогією до членів речення, або подібно до того, як систематизовані в буденній свідомості зв'язки між екстралінгвістичними подіями. Ці відношення близькі до з'ясувальних, якщо розуміти їх за трактуванням О. С. Ахманової: "З'ясувальне речення... – різновид розповідного речення, яке характеризується тим, що головна його частина без підрядної була б незакінченою як в змістовому плані, так і за формальним складом" [3, с.171].

Модусно-диктумні з'ясувальні відношення будуються на основі опорних дієслів у модусній частині із значенням мовлення, думки, почуття, сприймання, оцінки, буття, які

вимагають обов'язкового семантичного з'ясування диктумною частиною. Модусна частина без диктумної була б незакінченою ні за формальним складом, ні за значенням. У таких складних реченнях між модусною і диктумною частинами встановлюються з'ясувальні відношення, виразниками яких є з'ясувальні сполучники чи відносні слова.

До МД-структур із з'ясувальними відношеннями прилягає кілька різновидів перехідних структур, тобто тих, у яких на основне з'ясувальне відношення накладається ще якийсь тип відношень. Це МД-структури із з'ясувально-причиновими та з'ясувально-умовними відношеннями між модусною і диктумною частиною.

У формуванні з'ясувально-причинового різновиду перехідних МД-структур бере участь лексично обмежена група предикативних одиниць, що виконують роль пояснюваного слова модусної частини. До них належать дієслова, прикметники (дієприкметники), прислівники та іменники, що визначають стан особи (радіємо, сумуємо, радий, засмучений, радісно, сумно, погано, жаль і под.), та прислівники оцінної семантики (добре, погано тощо). Напр.: *Щиро радіємо, що до спілки приходять талановиті молоді поети, прозаїки, критики* ("Літературна Україна"); *Сумно, що я тільки уривками довідуюсь про ваші справи...* (Леся Українка); *Палагна прибігла додому лиха. Добре, що хоч Іван нічого не бачив* (М. Коцюбинський).

МД-структуру зі з'ясувально-причиновими відношеннями характеризує одна важлива ознака, яка вирізняє її серед інших типів складних речень з відношенням взаємної зумовленості. Суть її полягає в тому, що цим структурам властивий

© В. Д. Шинкарук

найбільш конкретний семантико-синтаксичний зв'язок між модусом і диктумом. У них поєднані з'ясувально-причинними відношеннями дві ситуації дійсності. Виразниками цих відношень є семантичний сполучник **що**. Диктумна причинова частина повідомляє про таку дію (такий стан, процес), що є ґрунтом для реалізації іншої дії (іншого стану, процесу), виражених у модусній чи головній частині МД-структури. Отже, диктумна частина вказує на причину або з'ясування того, про що йдеться в модусній частині.

Загальноновизнано, що складнопідрядні речення причини належать до класу розчленованих складнопідрядних речень, у яких підрядна предикативна частина "залежить не від одного якогось члена головної, а стосується її в цілому, вказуючи на причину того, що вона виражає" [13, с.234; 10, с.325]. Цю думку поділяють не всі дослідники. Так, зокрема, В. А. Белошапкова вважає, що віднесеність підрядної частини до всієї головної – це практично віднесеність до предиката головної частини, який визначає зовнішні синтаксичні зв'язки всього речення – усієї головної предикативної частини [5, с.219-222].

Особливістю МД-структури зі з'ясувально-причинними відношеннями є те, що їхня диктумна частина пояснює причину висловленого в модусній частині і відповідає на питання чому?, напр.: *Добре, що це твій день* (М.Івасюк).

З'ясувально-причинні відношення між модусом і диктумом реалізують кілька різновидів МД-структур, що розрізняються відтінками причинового значення та будовою.

З'ясувально-причинні відношення реалізує конкретно визначена система лексичних і граматичних

форм, вироблених на різних етапах розвитку мислення носіїв мови і закріплених мовленнєвою практикою. Ця система охоплює граматичні форми слова, сполучні засоби, а також лексичні елементи, які відіграють важливу роль в оформленні різних нюансів причинового значення відношень.

З'ясувально-причинні відношення у МД-структурах із недиференційованим зв'язком мають особливу граматичну природу. Значеннєву залежність між ними виражає сукупність актуалізованих засобів зв'язку без застосування сполучників, а саме:

- 1) співвідношення видо-часових і способових форм дієслівних присудків;
- 2) інтонація в її синтаксичній функції;
- 3) порядок розташування модусу і диктуму, який впливає на їхні змістові взаємовідношення;
- 4) лексико-граматичні засоби, зокрема наявні займенникові чи прислівникові слова; спільні для модусу і диктуму члени, що об'єднують їх у речення;
- 5) паралелізм синтаксичної структури модусної і диктумної частин речення тощо.

Семантика обґрунтування з'ясувально-причинних відношень між модусною і диктумною частинами в МД-структурах з недиференційованим зв'язком виникає внаслідок співвідношення їхнього інформативного змісту. Вона формується на ґрунті сполучуваності того, що мотивується і чим мотивується. Провідним у цьому виявляється зміст модусної частини, який створює умови для мотивації. Це твердження спирається на переконання, що, крім речень, які просто констатують дійсність, існують речення,

© В. Д. Шинкарук

за допомогою яких виражають ту чи іншу нашу апперцепцію дійсності в момент мовлення [21, с.44]. У таких МД-структурах виявляється активність думки того, хто пізнає світ: він не просто констатує, а осмислює й інтерпретує явища дійсності. На основі цього й з'являється потреба в мотивації. Незважаючи на зрозумілість змісту мотивованої модусної частини і її здатність самотійно вживатися, вона характеризується певним ступенем змістової незавершеності, адже вона містить у собі незрозумілий, не до кінця розкритий для читача чи співрозмовника елемент змісту. Це усвідомлюєш кожного разу, коли після прослухання чи прочитання модусної частини виникає бажання запитати: чому? Пор.: *Не радій, нам ще склити вісім пар* (П.Воронько); *В бурі, в сонця бери собі гарту: без цього і жити не варто* (А.Головко). Модусна частина такої МД-структури завжди містить у собі елемент незавершеності, що й зумовлює вживання диктумної частини, яка завершує це повідомлення. Ознака незавершеності налаштовує увагу слухача чи читача на сприймання мотивації, обґрунтування. В усному мовленні це стає риторичним прийомом, у писемному викладі – стилістичним засобом активізації сприймання.

Другий різновид перехідних МД-структур становлять ті, модусна частина яких пов'язана з диктумною з'ясувально-умовними відношеннями. Характерно, що в позиції пояснюваного дієслова їхньої модусної частини виступає та сама лексична група предикативних одиниць, що й у МД-структурах із з'ясувально-причиновими відношеннями. Відмінним є лише те, що ці предикативні одиниці вживаються у формі синтаксичного умовного способу, на яку вказує

дієслівна власне-зв'язка **бути**. Крім того, диктумна частина виражає гіпотетичну дію або гіпотетичний стан і пов'язується з модусною сполучником **якби** чи **коли б**, напр.: *Був би радий, якби Ви надіслали мені книжку; Було б сумно, якби молодь не поїхала з нами; Було б добре, якби Ви взяли участь у засіданні нашої вченої ради; А як би добре було, коли б усі жили по ній [правді]!* (Панас Мирний).

Специфіку МД-структур зі з'ясувально-умовними відношеннями становить те, що ситуація, яка зумовлює, нереальна. Умова є бажаною, потенційною, передбачуваною, тобто має гіпотетичний характер. У з'ясувально-умовних МД-структурах явища, події не можна уявити як реальні. Суть умовної семантики полягає в тому, що в МД-структурах, які її виражають компоненти служать для називання не реальних, а гіпотетичних ситуацій. Гіпотетичність – відмінна риса з'ясувально-умовних МД-структур.

Значення зумовленості в з'ясувально-умовних відношеннях незалежно від одно, чи двосуб'єктності предикатів формується на основі зв'язку модусної і диктумної частини. Цим і визначене закріплене розташування частин: на першому місці – модусна, на другому – диктумна. Відповідно з'ясування встановлює препозитивна модусна частина, умову – постпозитивна диктумна. Таке розташування частин відбиває реальну послідовність модусної і диктумної дії чи ситуації. Цю реальну наступність найчастіше відображає відношення форм дієслівних часів або зіставлення способових форм. Наступність дій і фактів може передаватися також інфінітивом, а також іменними частинами мови. Така їхня функція

© В. Д. Шинкарук

стає зрозумілою з лексичного значення, яке вони передають, із контексту та ситуації мовлення. Інверсування з'ясувальної та умовної частин порушує наявну в дійсності послідовність того, що зумовлює і зумовленого. Переставляння частин можливе лише за наявності специфічних засобів вираження змістових відношень – способових і часових.

У функції умовного способу в першій, модусній, частині вживається частка **би (б)**, яка надає як відомо, значення нереальної модальності. Водночас вона нейтралізує в дієслівних формах **був, була, було, були** значення минулого часу й індикатива [16, с.34], пов'язуючи дію лише з майбутнім, по суті, нереальним часовим планом, у чому й виявляється гіпотетичність умовного значення. "Значення умови, – пише І. Р. Вихованець, – складають диференційні ознаки перебування в плані часової перспективи" [9, с.153]. Це означає, що модусна частина з динамічною формою дієслова, що поєднується з часткою **би (б)**, визначає можливість певної умови для здійснення іншої дії в майбутньому. У цій часовій перспективі названа в умовній частині дія співвідноситься з формою майбутнього часу, що розташована в диктумній частині. Таке співвідношення різних форм виявляє ряд спільних рис їхніх граматичних значень, що й забезпечує їм можливість співвідноситися саме в плані оформлення з'ясування умови. Майбутній час передає нереальний час, адже він виражає часову перспективу. Форма умовного способу, як відомо, відтворює також нереальний час, а дія, виражена ним, спрямована в майбутню темпоральну перспективу. У цьому значення форм умовного

способу і майбутнього часу перетинаються. Це й уможливорює співвіднесеність форми умовного способу з формою майбутнього часу. Як і в співвідношенні форми умовного способу з умовним позачасовості і нереальності в модусній частині у диктумній частині відповідає форма з таким же модально-часовим значенням, так і в оформленні відношення умовного способу з майбутнім часом темпоральні і модальні ознаки предикатів або частин збігаються. Обидві співвідносні форми предикатів позбавлені пов'язаності з певним часом. Обом властива нереальна модальність. Звідси стає зрозумілою можливість співвіднесення форм умовного способу з формами майбутнього часу.

МД-структури з підрядним зв'язком, диктумна частина яких пов'язана з модусною з'ясувально-умовними відношеннями, виражають пряму зумовленість. У модусній частині названо ситуацію, яка зумовлює певну умову в диктумній частині. Ці частини МД-структури поєднують нерозчленовані сполучники **коли б, якби**, напр.: *Був би радий, якби хто нитки в'язав* (О.Кобилянська).

В українській мові вихідну форму парадигми речень ірреальної модальності створює сполучник **якби**, напр.: *Було б весело, якби вони десь тут були* (П.Дорошко). Похідні форми парадигми утворюють сполучники **коли б** (діал. **коби**), **аби**, напр.: *Ти б був радий, коли б мене забили* (А.Шиян).

Висновки. Розрізнення двох типів інформації, закладеної у реченні, зумовлює відсутність опозиції між модусом і диктумом, що є компонентами семантичної структури речення, елементами його змісту. Вони мають принципово різну структуру, значення, по-різному організовані.

© В. Д. Шинкарук

Модусна частина без диктумної була б незакінченою ні за формальним складом, ні за значенням. У таких складних реченнях між модусною і диктумною частинами встановлюються з'ясувальні відношення, виразниками яких є з'ясувальні сполучники: **що** (виражає загальне з'ясувальне значення); **ніби** (вносить відтінок сумніву в правильності, достовірності змісту повідомлення); **щоб** (передає значення непрямого спонукання); **чи** (виражає непряме питання) ін. Можливі комбінації сполучників з прислівниками: **що яка, хто де, що коли** тощо.

В абсолютній більшості МД-структур з'ясувальна диктумна частина

виступає безпосередньо після пояснюваного члена модусної частини. Лише зрідка МД-структура буває побудована так, що з'ясувальна диктумна частина відтісняється другорядним або вставним чи вставленим компонентом на певну відстань від пояснюваного слова.

До МД-структур із з'ясувальними відношеннями прилягає кілька різновидів перехідних структур, тобто тих, у яких на основне з'ясувальне відношення накладаються ще з'ясувально-причинові та з'ясувально-умовні відношення між модусною і диктумною частинами.

Список використаних джерел

1. Андерш Й. Ф. Типология простых дієслівних речень у чеській мові в зіставленні з українською. Київ : Наук. думка, 1987. 191 с.
2. Апресян Ю.Д. Прагматика и лексикография: прагматическая информация для толкового словаря. Пропозиционные предикаты в логическом и лингвистическом аспекте: Тез. докл. рабочего совещания. Москва: ИЯ АН СССР, 1987. С.20-32.
3. Ахманова О. С. Очерки по общей и русской лексикологии. Москва: Учпедгиз, 1957. 295 с.
4. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва: Изд-во иностр. лит., 1955. 416 с.
5. Белошапкова В. А. Современный русский язык: Синтаксис. Москва: Высш. шк., 1977. 248 с.
6. Бенвенист Э. Общая лингвистика. Москва : Прогресс, 1974. 447 с.
7. Богданов В. В. Соотнесенность семантического и прагматического компонентов в высказывании. IV Міжнародна

конференція "Франція та Україна". Дніпропетровськ, 1997. С.11–12.

8. Бондарко А. В. Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии. Ленинград: Наука, 1983. 208 с.

9. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ: Наук. думка, 1992. 222с.

10. Вихованець І. Р. Граматика української мови: Синтаксис. Київ: Либідь, 1993. 368с.

11. Вихованець І. Р., Горденська К. Г., Русанівський В. М. Семантико-синтаксична структура речення. Київ: Наук. думка, 1983. 219 с.

12. Грищенко А. П. Складно-сурядне речення в сучасній українській мові. Київ: Наук. думка, 1969. 155 с.

13. Жовтобрюх М. А. Українська літературна мова. Київ: Наукова думка, 1984. 296 с.

14. Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. Москва : Наука, 1973. 351 с.

15. Ильенко С. Г. О специфике главного предложения в сложноподчиненном предложении с

© В. Д. Шинкарук

придаточными обстоятельствами. Учен. зап. Ленингр. пед. ин-та. 1958. Т.144. С.7-16.

16. Черемисина М. И., Колосова Т. А. Очерки по теории сложного предложения. Новосибирск: Наука, 1987. 197 с.

17. Шинкарук В. Д. Диктум і модус у структурі речення. Мовознавство. 1998. №6. С.46–52.

18. Шинкарук В. Д. Репрезентації модусних категорій в сучасній українській мові. Мовознавство. 1999. № 2–3. С.50–56.

19. Шинкарук В. Д. Категорії модусу і диктуму у структурі речення. Монографія. Чернівці: Рута, 2002. 272 с.

20. Шинкарук В. Д. Модусно-диктумна співвіднесеність у реченнєвій структурі. Вісник Львівського національного університету імені І.Франка. Серія філологічна. Львів, 2004. Випуск 34. Ч.1. С. 11-18.

21. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. Ленинград: Наука, 1974. 428 с.

References

1. Andersh, Y. F. (1987). Typologhiia prostykh diieslivnykh rechen u cheskkii movi v zistavlenni z ukrainskoiiu [Typology of simple verb sentences in the Czech language in comparison with Ukrainian]. Kyiv : Naukova dumka, 191.

2. Apresyan, Yu. D. (1987). Pragmatika i leksikografiya: pragmaticheskaya informatsiya dlya tolkovogo slovaryia [Pragmatics and lexicography: pragmatic information for the explanatory dictionary]. Propositional predicates in the logical and linguistic aspect: Abstracts of the workshop. Moscow : Ia. Academy of Sciences of the USSR, 20-32.

3. Akhmanova, O. S. (1987). Ocherki po obshchey i russkoy leksikologii [Essays on general and Russian lexicology]. Moscow :

Uchpedgiz, 295.

4. Balli, SH. (1955). Obshchaya lingvistika i voprosy frantsuzskogo yazyka. [General linguistics and French language questions]. Moscow : Publishing house of foreign countries literature, 416.

5. Beloshapkova, V. A. (1977). Sovremennyy russkiy yazyk: Sintaksis [Modern Russian language: Syntax]. Moscow : Higher school, 248.

6. Benvenist, E. (1977). Obshchaya lingvistika [General Linguistics]. Moscow : Progress, 447.

7. Bogdanov, V. V. (1997). Sootnesennost' semanticheskogo i pragmaticheskogo komponentov v vyskazyvanii [The correlation of semantic and pragmatic components in the statement]. IV International Conference "France and Ukraine". Dnipropetrovsk, 11-12.

8. Bondarko, A.V. (1983). Printsipy funktsional'noy grammatiki i voprosy aspektologii [Principles of functional grammar and aspects of aspectology]. Leningrad : Science, 208.

9. Vykhovanets', I. R. (1992). Narysy z funktsional'noho syntaksysu ukrayins'koyi movy [Essays on the functional syntax of the Ukrainian language]. Kyiv : Naukova dumka, 222.

10. Vykhovanets', I. R. (1993). Hramatyka ukrayins'koyi movy: Syntaksys [Grammar of the Ukrainian language: Syntax]. Kyiv : Lybid, 368.

11. Vykhovanets', I. R., Horodens'ka, K. H., & Rusanivs'kyy, V. M. (1983). Semantyko-syntaksychna struktura rechennya [Semantic and syntactic structure of the sentence]. Kyiv : Naukova dumka, 219.

12. Hryshchenko, A. P. (1969). Skladnosuryadne rechennya v suchasniy ukrayins'kiy movi [Complex sentence in the modern Ukrainian language]. Kyiv: Naukova dumka, 155.

© В. Д. Шинкарук

13. Zhovtobryukh, M. A. (1984). Ukrayins'ka literaturna mova [Ukrainian literary language]. Kyiv : Naukova Dumka, 296.
14. Zolotova, G. A. (1973). Ocherk funktsional'nogo sintaksisa russkogo yazyka [Essay on the functional syntax of the Russian language]. Moscow: Nauka, 351.
15. Il'yenko, S. G. (1958). O spetsifike glavnogo predlozheniya v slozhnopodchinennom predlozhenii s pridatochnymi obstoyatel'stvami [On the specifics of the main sentence in a complex sentence with subordinate circumstances]. Scientist notes Leningrad Pedagogical Institution, Vol.144, 7-16.
16. Cheremisina, M. I., Kolosova, T. A. (1987). Ocherki po teorii slozhnogo predlozheniya [Essays on the theory of a complex sentence]. Novosibirsk : Nauka, 197.
17. Shynkaruk, V. D. (1998). Dyktum i modus u strukturi rechennya [Dictum and modus in the sentence structure]. Linguistics studies. Issue 6, 46–52.
18. Shynkaruk, V. D. (1999). Reprezentatsiyi modusnykh katehoriy v suchasniy ukrayins'kiy movi [Representations of modus categories in the modern Ukrainian language]. Linguistics studies, Issue 2-3, 50-56.
19. Shynkaruk, V. D. (2002). Kategorii modusu i diktumu u strukturi rechennya. Monografiya. [Categories of the modus and dictum in the structure sentences]. Chernivtsi: Ruta, 272.
20. Shynkaruk, V. D. (2002). Modusno-dyktumna spivvidnesenist' u rechennyeviy strukturi [Modus-dictum correlation in the sentence structure]. Visnyk of the Lviv University. Series philology. Vol. 34, Part 1, 46–52.
21. Shcherba, L. V. (1974). Yazykovaya sistema i rechevaya deyatel'nost' [Language system and speech activity]. Leningrad : Nauka, 428.

FEATURES OF TRANSITIONAL MODUS-DICTUM STRUCTURES (MD-STRUCTURES) WITH EXPLANATORY RELATIONS V. D. SHYNKARUK

Abstract. *The article substantiates the modus-dictum explanatory relations, which are built on the basis of supporting verbs in the modus part with the meaning of speech, thought, sensation, perception, evaluation, existence, which require compulsory semantic clarification by the dictum part. The features of transitive modus-dictum structures (MD-structures), namely, those in which the main explanatory relationship is superimposed on another type of relationship have been analysed. These are MD-structures with explanatory-causal and explanatory-conditional relations between the modus and dictum part.*

The purpose of research is to analyse the features of transitional modus-dictum structures (MD-structures) with explanatory-causal and explanatory-conditional relations between the modus and dictum part of the sentence.

Results of research. *The concept of the semantic structure of a sentence is based on the idea of its semantic component revealing, that is the content in a certain abstraction from its external figuration.*

Modus and dictum are first of all components of the semantic structure of a sentence, elements of its content. It is the distinction between the two types of information contained in a sentence that determines the absence of opposition between modus and dictum. They

© В. Д. Шинкарук

have a fundamentally different structure of meaning, they are differently organized.

Modus-dictum correlation is a relationship between elements of the semantic model, one of which is in the M-part, and the other is in the D-part of a sentence, in which both dictum and modus are expressed predicatively or lexically, namely, the corresponding linguistic expressions.

MD-structure with explanatory-causal relations is characterized by one important feature that distinguishes it from other types of complex sentences with the relationship of mutual conditionality. Its essence is that these structures have the most specific semantic-syntactic connection between modus and dictum. They combine two situations of reality with explanatory-causal relations. The expressions of these relations are the semantic conjunction that. The dictum causal part informs about such action (such state, process) that is a background for other action realization (other state, process) expressed in a modus or main part of MD-structure. Thus, the dictum part indicates the reason or clarification of what is said in the modus part.

The second type of transitional MD-structures is that which modus part is associated with dictum explanatory-conditional relations. It is characteristic features that in the position of the explained verb of their modus part the same lexical group of predicative units acts as in MD-structures with explanatory-causal relations. The only difference is that these predicative units are used in the form of a syntactic conditional unit, which is indicated by the link verb to be. In addition, the dictum part expresses a hypothetical action or hypothetical state and is associated with the modus conjunction if or when.

Keywords: *dictum, modus, modus-dictum structures (MD-structures), M-part of a sentence, D-part of a sentence, modus-dictum relations, explanatory relations.*